

Že literarnoznanstvena paradigma imanentne interpretacije oz. formalizma je v imenu ergocentrizma kritizirala nekatere pozitivistične premise vpliva (vzročnost, atomizem zunanjih virov), poststrukturalizem pa je vpeljal pojem medbesedilnost, ki poleg tega problematizira še medsubjektivni odnos avtor-avtor oz. narod-narod ter pojem literarno delo. Medbesedilnost na mesto enosmerne emanacije od dela A k delu B vpeljuje dialoško, dvosmerno, vzročno nehierarhizirano interakcijo med teksti in kodi, opisuje sprejemalne dispozicije ter postopke obdelave privzetega označevalnega gradiva. Pojmovni aparat medbesedilnosti tako lahko v primerjalni književnosti 1) bodisi nadomesti vpliv pri opisovanju odnosov med besedili (vpliv ostane le psihološka oz. sociološka kategorija) bodisi 2) celo opiše tekstualizirani subjekt in njegova tropološka preoblikovanja besedilne dediščine za gradnjo lastne literarne identitete.

Marko Juvan VPLIV IN MEDBESEDIL- NOST

Detronizacija
ali retorizacija
vpliva?

Na kongresu Mednarodne zveze za primerjalno književnost l. 1991 je bil predmet diskusije tudi problem, ki zaposluje pričujoči članek: prehod od raziskovanja med besedili (vpliv ostane le psihološka oz. sociološka kategorija) bodisi 2) celo opiše tekstualizirani subjekt in njegova tropološka preoblikovanja besedilne dediščine za gradnjo lastne literarne identitete.

Na kongresu Mednarodne zveze za primerjalno književnost l. 1991 je bil predmet diskusije tudi problem, ki zaposluje pričujoči članek: prehod od raziskovanja med besedili (vpliv ostane le psihološka oz. sociološka kategorija) bodisi 2) celo opiše tekstualizirani subjekt in njegova tropološka preoblikovanja besedilne dediščine za gradnjo lastne literarne identitete.

Na kongresu Mednarodne zveze za primerjalno književnost l. 1991 je bil predmet diskusije tudi problem, ki zaposluje pričujoči članek: prehod od raziskovanja med besedili (vpliv ostane le psihološka oz. sociološka kategorija) bodisi 2) celo opiše tekstualizirani subjekt in njegova tropološka preoblikovanja besedilne dediščine za gradnjo lastne literarne identitete.

1. Vpliv v treh vzorcih besedilnosti

Da bi mogli razvidneje določiti razmerje med vplivom in medbesedilnostjo, se bomo najprej oprli na Hassanov (1977: 39–41), Blockov (1977: 75–78), Boeningov (1980: 546–547) in Radovičev (1987: 2–3) historično-tipološki uvid v razvoj pogledov na literarno besedilo in vpliv znotraj različnih paradig (prim. Jaus 1972: 274–276, 287–288) literarne vede.²

1.1 Pojem vpliv izhaja etimološko iz lat. 'influx' oz. 'influer' in se navezuje na zvezdno metaforiko, na teološko, medicinsko (prim. influencia) in astrološko tradicijo: gre za fluid, neuobličeno, tajno, nevidno moč, kreativno energijo, ki z zvezdnih teles prehaja na ljudi in jim kroji usodo; pozneje je bil ta tok mišljen tudi kot delovanje osebne ali božanske moči, 'kreposti', duhovne, nesnovne, tajne, okultne sile; kot pritek božanskih moči se vpliv povezuje z muzami, teorijami genija in navdiha (Bloom 1973: 26; Primeau 1977: 4–5; Trilling 1977: 29). Poetike 18. in 19. st. pa uvedejo predpostavke za pojmovanje vpliva, ki prevladuje še danes — vpliv nastopa v antitetičnem paru s pojmom izviranosti (Koppen 1971: 49); strah, da vpliv kot nekaj zunanega³ spodjeda avtorjevo izviranost, korenini torej v razsvetljskem in porazsvetljskem individualizmu, v metafizičnih predstavah o subjektovi svobodni, enkratni ustvarjalnosti in geniju, v tekmovalni primerjalnosti med posamezniki in med nacionalnimi skupnostmi oz. državami, pojmovanimi kot kolektivne duhovne substance, subjekti. Vpliv postane vprašanje identitete (posebnosti, razvidne v primerjavi z drugimi) posameznikove in nacionalne literarne pisave.

Literarnovedna raba vpliva pa sodi skupaj s pojmom 'vir' v drugo Jaussovo paradigmo refleksije književnosti — v paradigmo *historizma* oz. *pozitivizma*: zanjo je od romantike dalje značilno, da je ravno s primerjanjem odkrila zgodovinskost obdobj, avtorjev, slogov in del,

pomembnost njihovih časovnih, prostorskih koordinat, da je prenovila klasični kanon z nastajajočimi nacionalnimi literarnimi 'klasikami' in tako z dialektiko med občim in posebnim formirala "svetovno literaturo", da je z zgodovino pisjem vzvratno individualizirala nacionalno književnost in njeno zgodovino kot najvišji medij narodovega duha v nastajajočih, konkurenčnih si nacionalnih državah; zlasti pa daje tej paradigmi pečat njena fasciniranost z epistemološko etiologijo, embriologijo, s hipotezami, ki razlagajo reči z njihovimi izvori (prim. Jauss 1972: 277-278). V to paradigmo umešča Jauss tudi primerjalno književnost kot stroko, češ da je ta s primerjanjem samo utrjevala 'mitske' podobe o specifično nemškem, italijanskem, francoskem duhu (n. d.: 280).

Najbolj pregledno in sistematično, oborožen z logičnimi formalizacijami, a tudi z nekaterimi banalnimi truitzi, je pozitivistično zasnovani koncept "pravega vpliva" (*genuine influence*) v umetnosti in literaturi ohranil ter razvil švedski teoretik Göran Hermerén v knjigi *Influence in art and literature* (Hermerén 1975).⁴

Hermerén sicer zaradi predhodnih reformulacij problematike vpliva (npr. Guillénove, Hassanove in Bloomove) pozitivistični model nekoliko modificira, zlasti z uvajanjem kontrafaktualnega kondicionala na mesto 'trdega' in strogega kavzalnega determinizma, ki da ne ustreza neeksperimentalnim vedam oz. okvirom (n. d.: 4-5, 105-117). Kljub temu in kljub logični dikciji ostaja pozitivističnim izhodiščem dokaj zvest. Po njegovem je vpliv v pravem, ožjem pomenu besede (ki izključuje širše razumljen vpliv: vir, model, izposojjo — ter nevlivne: paralelo, kopijo, parafrazo, aluzijo) tričlenska relacija: "A je vplival na B z α ", pri čemer sta variabli A in B lahko skupinski ali individualni, lahko gre za umetnika, njuni dejavnosti ali za umetniški deli, α pa je tisto, kar je relevantno tako za A kot za B, tisto, kar je v zadnjem podobno predhodnemu (motiv, tema, ideja, zgradba, stil, izraz, simbolika ipd.; n. d.: 11-17). Pravi vpliv mora zadostovati dvanajstim pogojem, med katerimi so tudi temporalno-kavzalni (stik avtorja B s časovno prejšnjim delom D_a je nujen pogoj in del zadostnega pogoja za proces njegovega ustvarjanja dela D_b), vidnostni (da so sledovi D_a vidni v D_b), podobnostni (da so podobnosti med D_a in D_b bolj subtilne in teže ugotovljive kot pri kopijah, parafrazah), celostni oz. asimilacijski (da ne gre le za izposojeni detajl, ampak za vseprežemajočo potezo α iz dela A, ki ga D_b povsem asimilira, posvoji, preoblikuje) in normativni (ugotovljeni vpliv A na B ima za oba vrednostne implikacije, najpogosteje pridobi A na račun B; n. d.: 92-99).

Literarno besedilo pozitivizmu, kot je znano, ni nekaj avtonomnega, ampak je po svojem nastanku pogojeno, odvisno, je izpeljava oz. posledica različnih vzrokov. Pozitivistična literarna veda etiološko zvaja besedilne lastnosti, prvine in zgradbe na časovno prejšnje 'zunanje' vzroke in bitnosti (prim. Ocvirk 1936: 81, 172), pri čemer je ravno vpliv ključna kategorija; takšno kavzalno etiologijo uporablja pozitivizem tudi kot priročno strategijo interpretacije pomena in smisla književne umetnine (Guillén 1982: 61), kot orodje za razlago določenih lastnosti besedila (Hermerén 1975: 122-126).

V tem pogledu je odkrivanje posledic, ki jih v literarnem delu pušča njegova odvisnost od predhodnega književnega umotvora, še povsem enakovredno ugotavljanju drugih 'vplivov' na njegovega avtorja (po znani Tainovi triadi: okolja, rodu, trenutka — prim. Guillén 1977: 56). Gre pač za spoznanje, da umetniška dela ne nastajajo v vakuumu, saj so obkrožena z "umetniškim poljem" (*artistic field*) tvorijo kupci, prodajalci, kritiki, umetnostne tradicije, vladajoč okus, mode, literarna gibanja,

aktualne filozofske ideje, politične in socialne strukture itd.), ki z naštetimi dejavniki lahko vpliva na ustvarjanje literarnega besedila (Hermerén 1975: 3).

Kavzalnost ima v pozitivističnem pojmovanju vpliva vedno tudi vrednostni prizvok, trditve, da je na neko lastnost a dela D₁ vplivalo delo D_a, pa ima ilokucijsko moč nad občinstvom; vplivanec je zaradi svojega "dolga" vplivnemu avtorju podrejen, njegovo delo je videti po ugotovitvi vpliva manj vredno, osiromašeno, saj izgubi na izviranosti, ki je že v predromantiki postala eno temeljnih vrednostnih meril; obseg umetnikove vplivnosti pa se zdi premosorazmeren z njegovo umetniško veličino in avtoriteto (Hermerén 1975: 130–143).

Takšne konotacije kavzalnega nekusa in vpliva so kritike vodile v očitek, da je francoska šola primerjalne književnosti glasnica kulturnega in literarnega imperializma, ker da s svojimi raziskavami odmevov in vplivov velikih avtorjev le reproducira dominacijo močnih kultur, aparatov velikih nacionalnih držav, nad manjšimi književnostmi. Vplivančevo delovanje je namreč kot posledica prejšnjega vzroka šibkejša od vplivajočega — in tu vdira v znanstveni pojem njegov predznanstveni, astrološko-teološki podtekst -, tako da mu je podrejeno, saj mu avtor A s svojim delom določa polje imaginacije, okvire za njegovo razmišljanje, pritrjujoče ali polemično odzivanje, podtika konvencije in norme oblikovanja (prim. izraze, ki so za ta del udomačeni tudi v slovenski primerjalni vedi: vzorec, vzor, A je pisal po vzoru B, A dolguje a B-ju, A-jev pesniški dolg). Če pa kot npr. Folkierski trdimo nasprotno, da namreč nič ne more afirmirati izviranosti nekega pesnika bolj kot razumevanje postopkov, s pomočjo katerih preoblikuje vire (Tiegheem 1987: 7), je to potrebno posebej poudariti in/ali dokazati vplivančevo izviranost, tako kot v svojih primerjalnih spisih A. Ocvirk, in sicer na podlagi pojmovanja, ki ga deli s sočasno Farinellijevo mislijo (prim. Tiegheem, n. m.), da je vpliv — za razliko od "suženjskega posnemanja" — le "notranja pobuda ali pa sredstvo za lastno /ustvarjalčevo, op. MJ/ sproščanje" (1936: 55). Ta misel pa je tako ali tako odmev znane Gideove apologije vpliva iz l. 1900, ki jo Ocvirk tudi navaja eno stran poprej (n. d.: 54).

Vrednostna konotacija je s tem v navezi z intersubjektivnostjo (Miller 1985: 21), s katero pozitivizem razumeva vpliv. Vpliv med besedili se namreč obravnava v kategorijah učinkovanja enega subjekta, posameznika ali kolektiva (naroda) na drugega. Do vplivanja gre učinkujoča tvarina po preverljivih kanalih, ki jih je francoska šola poimenovala *rappports de fait* (posredniki, odmev in recepcija tujega avtorja in dela, prevodi, literarno obzorje sprejemnika); v književnem delu vplivanja povzroči vpliv spremembo, ki je iz njegovega predhodnega opusa ne bi mogli zadovoljivo razložiti. S tem je vpliv tudi ena izmed hevrističnih racionalizacij za vsa protislovja, aporije, nekonsistentnosti, modifikacije in antinomije v pričakovani enovitosti pisave avtorskega opusa (Foucault 1979: 151). Zveza med virom in ciljem vplivanja je enosmerna (po modelu emanacije), nujna, empirično preverljiva (Boening 1980: 546–547) — na podlagi ugotavljanja njegovih simptomov, kot so vzporedna mesta, podobno besedje, izposoje (Clemen 1987: 11) in induktivnega sklepanja o verjetnosti "dejanskega stika".

"Baza" za kontrafaktualni kondicional pri postavljanju hipotez o vplivih (npr. Philippe van Tiegheem: Molière ne bi napisal svojih komedij natanko tako, kot jih je, če se ne bi on sam in njegova skupina formirala pod vplivom Italijanov; Aldridge: vpliv je tisto, kar ne bi moglo obstajati v literarnem delu, če bi njegov avtor ne bral dela predhodnega avtorja) so detektivsko ugotavljanje dejstev, dokumentov o obzorju avtorja B,

sledi in pričevanja o nujnih in zadostnih pogojih njegovega stika z avtorjem A in njegovim delom, splošne, celo zdravorazumske predpostavke o navadah, vedenju v določenem času, statistične posplošitve (Herméren 1975: 116, 176).

1.2 Kot poročajo W. Clemen (1987: 11), E. Koppen (1971: 50–55) in H. Block (1977: 75–77), paradigma 'imanentizma' oz. stilistike (Jaussov izraz; 1972: 280–282) v petdesetih letih ob kritiki pozitivistične komparativistike poudarja model besedila, ki pojmu vpliva/vira ni prijazen. Kljub temu, da 'imanentizem' že vse od neoromantike in simbolizma dalje ne more povsem brez konstruiranja duhovnozgodovinskih in psiholoških substanc književne umetnine (npr. W. Kayser in E. Staiger), pa zanj literarno delo le ni posledica, rezultanta, izpeljava zunanjih vzrokov, pogojev, okoliščin, zlasti ne biografskih in družbenih, saj obstaja avtonomno in avtotelično; v tej luči ga je potrebno tudi doumevati in presoјati.

Literarnega dela, v katerem po mnenju 'imanentistov' – stilistov kavzalni zakoni ne veljajo, ni mogoče zvajati na njegove vzroke, da bi ga bolje razumeli, interpretirali; s tem bi zabredli v eno izmed literaturoloških zablod — t.i. *fallacy of origin* (Clemen 1987: 11). R. Wellek, eden najstarejših kritikov pozitivistične paradigme v komparativistiki, utemeljuje to tezo v predstavi, podobni Kayserjevimi in Staigerjevimi: literarno besedilo mu je "celota, spočeta v svobodni domišljiji", enota, katere integriteto in pomen (meaning) ogrožamo, če jo s kavzalnim *regressus ad infinitum* drobimo na vire in vplive (Wellek 1963: 285). Van Tieghemovo kopičenje vzporednic in empiričnih podatkov po Welleku ne ugotovi nič drugega razen verjetnosti, da je neki avtor poznal ali bral kakega drugega avtorja (n. m.). Še pri resonancah in vzporednostih v literarnih delih gre lahko le za analogije ali topiko; pa tudi, če so te res nekakšni simptomi vpliva, zgolj z njihovo registracijo ostanemo na površini, če ne razložimo procesa ustvarjanja, ki prevzete prvine preobraža v nekaj novega (Clemen 1987: 11).

'Imanentistično'–stilistična oz. formalistična paradigma razlaga 'globino' vplivov tudi tako, da jo iz psihologizma geneze besedila prepisuje v fenomenologizem njegove strukture, kjer pridobi na teži razmerje med delom in celoto, strukturo in funkcijo, zgradbo in prvino. Umetniška dela tako za Welleka niso preproste vsote virov in vplivov: so celote, v katerih groba snov, ki je bila izpeljana od drugod, preneha biti inertno gradivo in je asimilirana v novo strukturo (1963: 285). Zanimivo je, da Ocvirk, ki sicer vztraja pri kavzalni razlagi literarnega besedila, še zdaleč ni brez posluha za tovrstni organicizem oz. ergocentriem in da se da njegovo razmišljanje brati celo kot anticipacijska polemika s Kristevo, glasnico poststrukturalistične predstave o besedilu kot "mozaiku citatov":

"Toda iz vsega tega še nikakor ne smemo sklepati, da bi bil literarni umotvor iz najrazličnejših tujih elementov bolj ali manj spretno sestavljen mozaik /vse podč. MJ/, nekakšna zbirka vsega, kar je na pesnika, ko je ustvarjal, posredno ali neposredno učinkovalo./.../ Vsaka umetnina je svojevrsten, v sebi dograjen organizem, ki ga moremo pravilno dojeti samo, če ga doživimo v celoti. Najsi odkrijemo v njem še toliko vplivov, jih moramo vendar tolmačiti po njegovi osnovni umetniški ubranosti, po njegovi edinstveni tipiki, če jo seveda ima." (1936: 174)

Na podlagi organskega modela skuša imanentna interpretacija oz. formalizem opisati konvergranje formalnih in vsebinskih prvin ter ravnin besedila, ki izražajo duhovno– estetske vrednote, ki so empirijski (s tem pa tudi ugotavljanju "dejanskih stikov") bolj ali manj transcen-

dentne. Tekst je zaprt, z interpretacijo, ki parafrazira jezik umetnine v metajezikovni opis, pa 'odkrivamo', pozunanjamo njegov smisel.

Vpliv je skupaj z virom v takšnem modelu besedila seveda nekaj zunanjega, kar ni povezano z njegovim bistvom — npr. za H. Levina ali R. Welleka (Block 1977: 76–77), ki ga 1949. skupaj z Warrenom v imenu "ergocentrizma" potisne v območje "zunanjega pristopa" h književnosti (Wellek/Warren 1974: 95–97).

1.3 Paradigmi recepcijske estetike in poststrukturalizma (o tem prim. Radović 1987: 2), ki nastopita približno sočasno, ok. 1968, sta problematizirali avtonomni, avtotelečni, zaprti model literarnega dela kot organske besedne umetnine. Teorija medbesedilnosti in recepcijska estetika sta v teh okvirih nasprotovali pojmu vpliv drugače od 'imantentistov'; namesto iz ideje *stellarum influxus* izpeljanega modela, ki odnos med vplivajočim in vplivanim delom predstavlja kot enosmerno emanacijo od predhodnega k poznejšemu besedilu, sta uvajali "kompleksno agonalno dialektiko medbesedilnih odnosov" oz. dvosmeren, "dvovalenten pojem oddajnika in sprejemnika" (Boening 1980: 546), v katerem vplivanec ni več pasivni člen.

Vendar pa je ponovno zvajanje besedila na bitnosti zunaj njega samega moralo upoštevati neposredno pretekla spoznanja, teze 'imantentistične' paradigme: pomembnost strukture, formalnih soodnosov, relationalnosti. Zaradi vsega tega je sorodnost s pozitivistično etiologijo le navidezna: tekst je za poststrukturalizem afiliacijsko in filiacijsko sicer odprt v svet, v ostala besedila oz. diskurze, od česar je njegova identiteta celo odvisna, vendar pa je izginila tudi substancialnost sveta. Tudi ta je namreč obravnavan kot tekst ali pa je (pri bolj 'konservativni' recepcijski estetiki) njegova homogenost relativizirana drugače, s historizacijo bralcev, občinstva in njihovega časovno (ter družbenoslojno, skupinsko) spremenljivega osmišljanja besedil.

Kavzalnost je — kot smo videli — ena temeljnih epistemoloških premis vpliva, poststrukturalizem pa jo je vključil v vrsto dekonstrukcij 'klasičnih' metafizičnih opozicij. V svoji kritiki vzročnosti se je Paul de Man lahko navezal na Nietzschejevo razstavitve razlike med zunaj in znotraj oz. med vzrokom in posledico, dveh tipičnih metafizičnih opozicij, na katerih sloni pojem vpliv. Kot piše Paul de Man, je Nietzsche v zaglavju o "fenomenalizmu notranjega sveta" svojega spisa *Volja do moči* (1888) s figuro metalepse, ki zamenjuje vzrok s posledico, razstavil ustaljeno, doksično hierarhično razmerje med obema — na primeru kronologije bolečine: okrušek zunanjega sveta, ki se ga zavedamo v sebi (znotraj), je korelativ učinku, ki nas je dosegel od zunaj in je potem *a posteriori* projiciran navzven kot njegov 'vzrok'. Paul de Man, ki navaja to Nietzschejevo mesto, ga komentira takole:

"Kar naj bi bilo objektivno, zunanji vzrok, je le rezultat notranjega učinka. Kar je veljalo za vzrok, je dejansko učinek učinka, kar pa je veljalo za učinek, bi lahko funkcioniralo kot vzrok svojega lastnega vzroka./.../

Logična prioriteta je nekritično deducirana iz kontingentne temporalne prioritete: pola zunaj/znotraj parimo z vzrokom/učinkom na temelju temporalne polaritete prej/kasneje (ali zgoden/pozen), ki ostaja nerefektirana. Rezultat tega je kumulativna napaka, 'posledica vseh prejšnjih kavzalnih fikcij' /navedki Nietzschejevi, op. MJ/, ki so — dokler jemljemo v obzir 'objektivni' svet — za vedno zavezane 'stari napaki originalnega Vzroka.' (de Man 1979: 107, 108)

Tej razstavitvi vzročnosti ustrezajo nekatera opažanja recepcijske estetike oz. medbesediloslovja. Obe teoriji namesto avtorja postavjata v ospredje bralca (Miller 1985: 21; Radović 1987: 2–3), njegove dispozicije,

da izbere določeno knjigo in jo prebere na svoj način; bralec postane instanca, ki konstituira besedilo, njegov smisel in identiteto (Miller, n. m.). To nam odpre oči, da tudi v pisatelju B, vplivancu, vidimo posebnega, ustvarjajočega bralca, ter nas spodbudi k metalepsi linije vzroka in učinka, kakršna je ležala v pojmu vpliva: vzrok za delovanje vpliva ni 'zunaj', pri avtorju A (vplivajočemu), temveč 'znotraj', v vplivancu, v njegovem "zavestnem izboru" oz. potrebi po novi usmeritvi, spremembi v stilen izrazu, v načinu predstavljanja (Clemen 1987: 12), v potrebi po potrjevanju in artikuliranju njegovih zavestnih ali nezavestnih pisateljskih želj.

To je vedel že A. Gide, ki je v že omenjenem predavanju l. 1900 mdr. tudi izjavil, da je vplivna moč prebrane knjige pač v tem, da mu le odkrije do tedaj nepoznani del njega samega; prebrana knjiga je samo "interpretacija — da, interpretacija mene samega", tako da so vplivi podobni ogledalom, ki nam pokažejo to, kar mi latentno smo (1987: 8). Tudi A. Ocvirk (1936: 52) je vpliv — prav tako predhodniško — že videl v vlogi sredstva za vzpostavljanje sprejemalčeve identitete, za "sproščanje" ustvarjalnih "moči", le da je za razliko od Gidea njegovo pripomoč k "lastni podobi" poudaril tudi na kolektivni, nacionalni ravni, ne le na individualni.

Poststrukturalizem pa poleg razstavitve kavzalnega nekusa prinese še druge opazne premike v pojmovanju besedilnosti. Literarno delo ima — zaradi svoje pojmovne zgodovine — tudi sledeče konotacije: stabilnost in permanenčnost tistega, kar je vanj vpisano, organskost, konvergentnost prvin, lastna identiteta in vsebnost smisla (ta se razodeva v polisemiji oz. ambigviteti), objektivnost reference: na njegovo mesto stopa po Barthesu (1981: 32–45) tekst — kot produkcija, kot označevalna praksa. Barthesovski tekst je centrifugalni, nemonološki; ni ga mogoče zvesti na shemo komunikacije, ekspresije subjekta, saj se ta v pisavi šele proizvaja ter se obenem dekonstruira. Tako je tekst promiskuitetno odprt (tudi neliterarnim) diskurzom, 'igri označevalcev', je relacionalen, brez ulovljive, končne, zunanje reference, identitete, stabilnega in sebi lastnega, specifičnega smisla.

Barthes te svoje poglede na besedilo mdr. formulira tudi s pojmom interteksta (n. d.: 39), ki ga ne brez polemične osti uvaja zoper vire in vplive; ti ga motijo verjetno ravno zaradi njihove vezanosti na pojmovanje besedila kot pomenske, strukturne identitete, ekspresije oz. izraza pišočega subjekta, ki naj bi bil predbesedilno obstoječa identiteta, skratka, zaradi intersubjektivnega ozadja teh dveh komparativističnih orodij:

"Tekst redistribuira jezik (je polje te redistribucije). Ena od poti te dekonstrukcije-rekonstrukcije je permutiranje tekstov, izrezkov tekstov, ki so obstajali ali obstajajo okrog njega, končno pa tudi v obravnavanem tekstu: vsak tekst je intertekst; drugi teksti so v njem prisotni na različnih stopnjah, v bolj ali manj prepoznavnih oblikah: teksti predhodne in obkrožajoče ga kulture. Vsak tekst je nova tkanina preteklih citatov. Koščki kodov, formule, ritmični modeli, okruški družbenih jezikov itd. se vklapljujejo v tekst, se v njem redistribuirajo, saj je jezik vedno pred tekstom in okrog njega. Intertekstualnost, ki je pogoj vsakršnega teksta, pa seveda *ne more biti zvedena na problem virov ali vplivov* /podč. MJ/; intertekst je splošno polje anonimnih formul, katerih izvir je komaj kdaj mogoče izslediti (locirati), nezavednih ali avtomatskih citatov, navedenih brez narekovajev. Epistemološko je pojem interteksta tisto, kar v teorijo teksta vnaša volumen socialnosti: celota predhodnega in sočasnega jezika prihaja v tekst, pri čemer ne gre po poti prepoznavne filiacije ali hotene imitacije, temveč po poti dis-

eminacije — podoba, ki zagotavlja besedilu status produktivnosti, ne reproduktivnosti." (Barthes, n. m.)

V neposrednem sobesedilu Barthesovega kljubovanja 'klasičnemu' vplivoslovju in 'lovu na vire' sta simptomatični zvezi *anonimne formule*, katerih izvir je komaj kdaj mogoče izslediti in citati brez narekovajev. Prva že neposredno govori o odsotnosti, izgubljenosti, irelevantnosti subjekta 'primarne' izjave, torej psihološke substance, skozi katero naj bi se emaniralo vplivajoče izrekanje ter obvladovalo sprejemajoči subjekt; druga prav tako, vendar posredno, podčrtuje, da je v medbesediloslovni perspektivi poststrukturalizma intersubjektivni odnos med izjavami izgubil svojo epistemološko vrednost. Vloga narekovaja pri citiranju je namreč ravno tekstovni znak za institucijo intelektualne lastnine, je znak zaščite avtorskega prava (prim. o avtorski funkciji Foucault 1979: 147–149), označevalec razloke, skozi katero izjava subjekta B prepušča in pripušča okrušek predhodne izjave subjekta A. Odsotnost vloge narekovaja torej signalizira tudi "smrt avtorja" in rojstvo *intertekstualnosti* iz pepela intersubjektivnosti — ali z besedami Julie Kristeve: "Na mesto pojma intersubjektivnosti se ustoliči pojem intertekstualnosti, pesniški jezik pa se bere vsaj kot dvojen" (1969: 146).

Intertekstualnost je tako, paradoksalno, pojem, ki je pri Barthesu in Kristevi nastal kot označevalec specifične novega pojmovanja same tekstualnosti (Miller 1985: 20), se pravi teksta kot mozaika citatov in kot neskončne semioze, odprtega drsenja označenega — prek pre-supozicij, implikacij — po nizu označevalcev, interpretantov. S tem se razpusti meja teksta, meja med tistim, kar je znotraj in kar je zunaj njega: veriga označevalcev to na vsakem mestu semantično — paradigmatško in pragmatško — preči, medtem ko je sama sintaktika lahko še nekaj 'notranjega'.

Barthesove prispodobe o citatih brez narekovajev in anonimnih formulah pravzaprav ustrezajo nekaterim novim oziroma reaktualiziranim komparativističnim pojmom, ki so nastali še v 'immanentistično': formalistični paradigmi, po zgledu strukturalističnih modelov jezikovnega sistema in ob kritiki pozitivističnih predpostavk vpliva (o teh pojmihi prim. Block 1977: 77–78): gre za koncept tradicije kot sistema norm, ki ga je že l. 1955 I. H. Hassan (1977: 44) povzel po Eliotu, in konvencije, ki jo je po H. Levinu v letih 1953 in 1973 C. Guillén (1977: 57–62; 1982: 63–69) razložil kot tehnike in tematike, ki so avtorju na način izhodiščnega slovarja dane na razpolago v samem mediju njegovega izražanja in ki so nekakšen kod, sistem, petrefakt poprejšnjih (subjektivnih) genetičnih vplivov, anonimni koordinatni sistem, v katerem se formira sleherno novo sporočilo.

Kljub temu, da se Barthes vplivu izrecno ni docela odrekal, pa ta z novo epistemologijo tekstualnosti kot pojem izgubi tla pod nogami: zaradi odprtosti semioze in drsenja označevalca ni namreč več nobenih trdnih, zaključenih, koherentnih entitet, ki bi omogočale definirati, od kod nekaj prihaja, kaj je vzrok in kaj posledica.

2. Medbesedilnost proti vplivu

Medbesedilnost je iz stranskega, pomožnega pojma, ki je označeval le enega od vidikov nove paradigme besedila, v preteklem dvajsetletju postala samostojna kategorija s pestro teoretično kariero, ki ji je pridobila zelo različne pomenske odtenke in dokaj širok obseg, saj je v svoji ekspanziji absorbirala kategorije, kakršne so kontekst, pre-supozicija, interpretant (o tem gl. Juvan 1990: 21–48). Shematično rečeno, označuje medbesedilnost lastnost besedil, da vsebujejo elemente in strukture že obstoječih tekstov, kodov, konvencij, da z njimi vzpo-

stavlja izrecne, slogotvorne in figurativne ali pa prikrite, le analizi vidne odnose (v obliki presupozicij, implikacij oz. kontekstualne pogojenosti besedilne semantike); pod streho medbesedilnosti je moč spraviti tudi vso tisto pojavnost, ki nastaja pri tem s produkcijo, recepcijo in obdelavo tekstov (n. d.: 21).

V razmerju do vpliva in vira se je medbesedilnost na koncu šestdesetih let ponudila kot širši, nadrejen pojem, ki poleg tega bolje ustreza novim teoremom o besedilu ter poststrukturalistični diseminaciji pomena, identitete, subjekta. Kljub tej izvorni revolucionarnosti pa se je sčasoma medbesedilnost prilagodila drugim paradigmam literarne vede, ki so se v glavnem ustavile še pred poststrukturalističnimi predstavami o svetu in literaturi — zlasti semiotiki in strukturalizmu (n. d.: 27–28, 38–47); s tem se je okužila z nekaterimi predpostavkami, ki jih je sprva skušala preseči in ki jo povezujejo z vplivom bolj na način razvoja kot revolucije.

Med tremi glavnimi modeli medbesedilnosti (Miller 1985: 21–23) dva zgolj dopolnjujeta, modificirata, precizirata aparat za analizo odnosov med teksti, kakršen bi lahko nastal znotraj paradigme literarne vede pred Derridajem, Barthesom in Kristevo. Samo tretji je dosledno poststrukturalističen. Te tri Millerjeve razlage medbesedilnih odnosov naj mi bo dovoljeno osvetliti tudi s teoretično mrežo medbesedilnih odnosov, oblik in vrst, objavljeno v glavnem v knjigi *Imaginarij 'Krsta' v slovenski literaturi: medbesedilnost recepcije* (Juvan 1990: 57–77; prim. še Juvan 1985), ker pač spaja citacijski, transformacijski in relacijski pristop.

2.1 Medbesedilni odnosi kot citacija: predloga, besedilna podstava drugotnega besedila, ima dvojno identiteto. Citat je po eni strani element samostojne tvorbe, ki ni odvisna od metabesedila. Toda ravno drugotno besedilo je tisto, ki je izhodišče in ki postavlja pogoje za prizivanje predloge, ono jo predstavlja — s tem, da jo postavlja med narekovaje, jo včlenja kot tujek v svoje označevalne strategije. Identiteto zagotavlja predlogi torej citirajoče okolje. Skrajni primer tega so različni fingirani, mistificirani oz. "vakantni citati" (Oraić Tolić 1990: 18–19), pri katerih predloge sploh ni, dokler je ob posamičnem, kot citat predstavljenem, delčku ne 'ustvari' metabesedilo — z mrežo znakovnih evokacij, ki sugerirajo simulirano, odsotno, neobstoječo tekstovno 'celoto'.

Modelu citacije ustreza npr. intertekstualna silepsa Michaela Rif-faterra (1979): na en izraz se figurativno obešata dve pomenski zalednji, od katerih je eno naslonjeno na že obstoječe besedilo, drugo pa je proizvod novega. Vanj sodijo vsakršne 'dialoške' koncepcije medbesedilnosti — tudi književne odnosnice (medbesedilne figure: citat, stilizacija, aluzija, izposoja, metaliterarni govor, posnetek stilema...). Te sem opredelil kot prvine, pripadajoče navajajočemu besedilu in obenem njegovemu literarnemu kontekstu, ki ga zastopajo, pri tem pa na njihovo tujost v novem označevalnem okolju — za razliko od plagiatov, realizacij žanrskih in drugih konvencij naslovnika *opozarjajo* narekovaji ali kako drugače izražena "metaliterarna funkcija". Ta predstavlja usmerjenost besedila na literarni kontekst (besedila in konvencije), kazalno vrednost tujih prvin, ki je obenem tudi znamenje distance oz. signal za "zavestno uporabljanje tujih književnih del, motivov, tem, podob, stilemov oziroma prvin poetik, stilov, konvencij" (Juvan 1985: 52–53). Citacijski model je sooblikoval tudi opredelitev medbesedilja (inteksta) kot "dvojno kodiranih" označevalcev besedila T_b , s katerimi le-to predstavlja, 'portretira' predlogo T_a : bralcu daje medbesedilje po načelu *pars pro toto* artikulirano podlago za konotiranje predloge kot celote in sistemov, v katere je včlenjena; zaradi te dvojnosti, ki je značilna tudi za citate, so

privzete, prizvane prvine v pomenskih ter slogovnih interferencah z novim označevalnim okoljem, z njim 'dialogizirajo' (Juvan 1990: 69–70).

Pri tako pojmovani medbesedilnosti se kaj kmalu skozi stranska vrata spet prikrade intencionalnost (zavestnost, namernost uporabe tujih prvin), ki je eminentna poteza subjekta oz. subjektivitete, s tem pa tudi paradigem pred poststrukturalizmom. Če hočemo identificirati citat kot citat, se moramo zateči k dvomljivemu ugotavljanju (verjetnosti) tega, ali je avtor neki tuj element res citiral, ga torej prevzel hote, z namero (intenco), ali pa je šlo za nezavedno filiacijo, ki jo tradicionalno obravnavamo kot vpliv (Miller 1985: 22). Kot izhod iz zagate, kot simptom citacije, ki ni odvisen od koncepta avtorske intence, se kaže ikoničnost ali/in indeksalnost tujega znaka, ki jo proizvede bralčeva kompetenca na podlagi obveščenosti o poetiki avtorja, zaradi lomov stila in/ali izotopij, perspektive vrednotenja ipd.

2.2 Medbesedilni odnosi kot *transformacija*. Tu je optika zasukana s strani naslovnika na stran tvorca izhodiščnega besedila, iz T_b v predlogo A: T_b je tako videti kot rezultat transformacije, preoblikovanja T_a , s katerim ga družijo vsebinska in/ali izrazna invarianta. Prikaz medbesedilnih odnosov v *Imaginarju 'Krsta'* temelji prav na tej predstavi, ki ji je izhodišče opazovanja prvotno delo oz. konvencijski sistem: to izdaja že časovna prefigiranost pojmovnega para "predloga in pologa" (proto- in metabesedilo oz. -sistem), še bolj pa tipologiziranje osnovnih načinov proizvodnje "dvojnih znamenj" oz. medbesedilja, tj. tekstualnega polja z dvojno kodirano identiteto: kar najdemo v medbesedilju, je rezultat treh različnih transformacij predloge, T_a — opisovanja, prenašanja ali posnemanja. Pri opisovanju T_b v celoti ali v posameznih segmentih govori o predlogi, jo vsebinsko ali oblikovno razlaga, komentira posamezna mesta, interpretira njen smisel — jo skratka parafrazira v lastnem razlagalnem jeziku. T_b s prenašanjem vsebinskih prvin ali struktur predloge T_a (literarnih oseb, dogajalnih prostorov, motivov, celotne zgodbe) bolj ali manj 'apokrifno' variira isto zgodbo v drugačnem žanru ali perspektivi, jo razširja ali zožitevno intenzivira, razčlenjuje, lahko pa se le mestoma, medbesedilno figurativno, na način eksempla, prefigurativne evokacije, navezuje nanjo z aluzijami, izposojami ali citati (če T_b prenaša v okolje svojih izjavljalnih strategij izsek iz izrazne ravnine predloge). Vsebinske in/ali izrazne strukture T_a (ustroj zgodbe, mreža razmerij med osebami, skladijski in besediščni stilemi, 'zunanja' zgradba) pa so vzorec za tvorjenje novih besedil oz. njihovih delov pri posnemanju (Juvan 1990: 59–68).

Tudi v ta model medbesedilnosti se lahko pretihotapi ostanek prejšnjih paradigem, tj. vzročnost ali intersubjektivnost, če imamo predlogo T_a za 'vzrok' tistega, kar je v T_b z njo invariantno, ali če skušamo — kot protiutež premoči predloge — s pomočjo raznih variantnosti, idiosinkrazij T_b (z ozirom na predlogo) dokazati izvornost njegovega avtorja (Miller, n. m.).

2.3 Če modeliramo medbesedilnost kot *bralčevo vzpostavljajanje relacij* besedila s kontekstom, se — v primerjavi z obema prejšnjima pristopoma — lažje izognemo regresijam v pozitivistično paradigmo. Medtem ko je bilo intersubjektivno pojmovanje vpliva usmerjeno k avtorju, pa je glavna odlika poststrukturalistične medbesedilnosti po Millerjevem mnenju ravno obrnjenost k bralcu; bralec je v končni posledici tisti, ki vzpostavlja odnos med predlogo in pologo, on 'opazi' citat kot citat ali pa ga spregleda, on oblikuje intertekstualno identiteto (1985: 21). S tem se izgubi teleološka in časovna sekvenca od A k B, saj sta si T_a in T_b za pogled bralca ozadje in figura reverzibilno: T_a je torej lahko ozadje za dojetje figure T_b in obratno — poznejše delo priziva, osvetljuje,

reprezentira predlogo ali njen izsek (n. d.: 28–30, 35). Poleg tega — kot je razvidno že vse od Barthesa dalje (zlasti pri Cullerju) — predloga kot kod, presupozicija, ni nujno umeščena v podpisani diskurz; nasploh gre temu pristopu k medbesedilnosti le za to, da vzpostavlja koordinate (pomenske, formalne, konvencijske) naknadnega besedila na način, ki je blizu Derridajevi "relacionalni identiteti" (n. d.: 23). Miller navaja dve vrsti bralčeve recepcijske dejavnosti, ki tekst, izjave v njem, povezujeta s tistim, kar v njem ni zapisano: to sta presupozicijska in implikacijska medbesedilnost (n. d.: 30–35).

a) Po logiki presupozicij bralec mora konstruirati vse tiste izjave, ki so vsebovane v zapisani kot njena predpostavka, če jo sploh hoče razumeti, jo osmisliti. Možno si je omisliti takle primer presupozicijske medbesedilnosti, ki je za bralca, ki hoče razumeti besedilo B, obvezna: "Ti si mi pravi Črtomir." Bralec, ki ni nikoli slišal za to osebo iz Prešernovega *Krsta pri Savici*, besedila A, predikacije besedila B sploh ne bo razumel. Tu gre za obvezno medbesedilno asociiranje.

b) Po logiki implikacij pa bralec lahko poljubno konstruira povezave T_b s tistimi T_a , ki ustrezajo pogojem recepcijskega konteksta. Tudi brez implikacijskih medbesedilnih asociacij bi bilo T_b razumljivo, vendar ga implicirani T_a dodatno kodirajo, ga bogatijo. Gre za obrazec derridajevskega suplementa: A je tak dodatek B-ju, ki mu je nekaj zunanjega, neobveznega, kljub temu pa tudi dopolnjuje tisto, kar B-ju manjka, da bi njegovo 'bistvo' prišlo tembolj do izraza (prim. kultura kot suplement nature pri Rousseauju). Predloge so pri implikacijskih medbesedilnih asociacijah torej nekakšni suplementi (n. d.: 33–34). Primer za to je uporaba navedka iz Črtomirovega govora tovarišem v obkoljenem Ajdovskem gradu ("Manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlim soncem sužni dnovi") za agitacijsko retoriko partizanskega tiska: izraz je razumljiv sam po sebi, s svojo formalno figurativnostjo pa metaliterarno kaže na to, da gre za ponovitev verbalnega izsečka iz stilno drugačne predloge, ki pripada klasiki, se pravi, kanonizirani legitimizacijski instanci v argumentaciji (zato je osnovni pomen citata dopolnjen z metaliterarnimi konotacijami, ima bogato evokativnost, ki sporočilo dopolnjuje).

Relacijski model medbesedilnosti se je vpletel v vpeljavo — v poststrukturalistični semiotiki spet aktualnega — Peirceovega pojma interpretant: besedili T_a in T_b sta znaka, ki interferirata prek medbesedilja; drug drugemu sta 'parafraza' oz. 'sinonim', znaka-modela, ki v procesu bralčeve interpretacije izmenično pojasnjujeta, osvetljujeeta drug drugega po načelu teme in horizonta oz. figure in ozadja (Juvan 1990: 71–72). Z relacionalnostjo medbesedilnih odnosov, formuliranih s pojmom interpretant, sta časovna sosledičnost in vzročno-posledično razmerje, dva pozitivistična atributa vpliva, razstavljena na način, ki je od vseh modelov intertekstualnosti še najbližji poststrukturalistični paradigmi, vzorcu neskončne semioze.

Doslej smo v perspektivi historične tipologije pregledali pozitivistični, 'imanentistični' in poststrukturalistični model besedila in njihove implikacije za pojem vpliva in medbesedilnosti. Opozoril sem na to, da se tudi v intertekstologijo lahko vrinejo prav iste predpostavke, ki jih je le-ta pri vplivih in virih kritizirala (vzročnost, intersubjektivnost, časovno sosledje). Naj zdaj temeljne razločke med konkurenčnima si pojmom predstavljam še sistemsko, v obliki nasprotij.

Vpliv	Medbesedilnost
model emanacije, enosmernega delovanja A na B	model dialoga, dvosmerne interakcije A in B

nujnost temporalnega sosledja	A in B nista nujno v temporalnem sosledju
vzročnost s hierarhično vrednostno konotacijo: poteze v B so simptom vzroka v A, pri čemer je B podrejen A-ju	kavzalna hierarhija je dekonstruirana; A je presuponiran ali impliciran z B-jem
različnost in izvornost B-ja je sicer upoštevana, ni pa razčlenjen proces, kako B predeluje prevzete prvine A-ja (navadno je zgolj konstatirana t.i. prisvojitvev, asimilacija tujih prvin za svoje namene, za potrebe in okoliščine svoje literature)	dispozicije in interesi B-ja za recepcijo A-ja so v ospredju, prav tako so razčlenjeni vsi postopki, oblike ter funkcije B-jeve predelave označevalnega gradiva A-ja
A je pisava s podpisom, posamično literarno delo z avtorjem (drugo — npr. uporaba neke oblike — se klasificira med viře)	A so lahko tudi anonimni kodi, konvencije, presupozicije (tj. neobstoječi, le potencialni teksti)
intersubjektivni odnos: avtor A vpliva na avtorja B; garant identitete teksta je avtor	intertekstualna identiteta; avtor ni več garant identitete teksta, ampak je to bralec (ta pa je tudi de-subjektiviziran)

3. Kam in kaj zdaj z vplivom v primerjalni književnosti?

Po tem, ko so kolikor toliko razvidni epistemološki rezi med vplivom in intertekstualnostjo, je potrebno predstaviti še bolj praktične, hevristične razločke med obema, ki so pač pomembni za komparativistične perspektive. Ti izhajajo iz tega, da je vpliv za medbesedilnost vendarle neke vrste predhodni pojem, kolikor pač meri na (a) filiacijska razmerja med teksti (različnih literatur) in kolikor se je v njegovo klasifikacijo kot del besedne zveze vmešalo izrazje za opis besedil (ne pa besedje, ki meri na način, obseg, moč, poti učinkovanja oz. vplivanja) — npr. pri Ocvirku, ki loči tudi vsebinske in idejne od oblikovnih ter stilnih vplivov (1936: 117). Poleg tega je teorija intertekstualnosti v razmeroma koherentno teoretsko mrežo zajela in reinterpreterala še nekatere druge tradicionalne pojme, ki so bili blizu vplivu: npr. parodija, travestija, sentenca, topos, centon, pastiche, aluzija, citat, izposoja, kopija, model, reminiscenca. Simptom te bližine je ravno Hermerénova (1975: 92) 'čistka', s katero je razločil "pravi vpliv" od drugih, širše pojmovanih vplivov (modelov, virov, izposoj) in ne-vplivov (parafraz, kopij, skic, aluzij in vzporednic). Švedski teoretik namreč pri svoji logični sistematizaciji ravno izhaja iz pozitivističnih predpostavk o vplivu in iz tradicije, kakršno gojijo tudi nekateri komparativisti, ki sam vpliv skušajo dopolniti ali diferencirati z drugimi kategorijami, kot so predelava, imitacija, stilizacija, parodija, travestija, burleska, karikatura, satira, citat ali aluzija (npr. Weisstein 1968: 91–94, na podlagi opozicij zavedno-nezavedno, mestovno in posamično-vseprežemajoče in celovito, pozitivno-negativno) ipd.

Pri razčiščevanju razmerja med vplivom in intertekstualnostjo se odpirata dve možnosti, obe v škodo vpliva, kakršnega je doslej poznala primerjalna književnost.

3.1 Detronizacija vpliva v obzorju nepoststrukturalistične medbesedilnosti. V tem obzorju se pokaže, da razčlenjevanje ali dopolnjevanje vpliva s citati, aluzijami, reminiscencami, toposi, parodijami, imitacijami idr. (pri Hermerénu ali Weissteinu) prikriva, da so te medbesedilne oblike

in žanri pojmi, ki funkcionirajo na drugi ravni, da niso istega reda kot vpliv.

Že C. Guillén je namreč ugotovil, da je književni vpliv skupaj z neliterarnimi pač psihološka kategorija, ki iz avtorjeve osebne skušnje, v kateri je vsak vir že tudi *source vécue*, prek "transferja" sega z ustvarjalnim procesom onkraj "ontološke razpoke", v drugi red stvarnosti, tako da tekstualne podobnosti niso v kontinuumu s psihologijo avtorjevega procesiranja sprejetih podatkov, četudi tekstualnih (prim. Guillén 1977: 55-59). Vpliv je kot spoznavna kategorija relevanten le, če bi lahko opisali *work in progress* (prim. Block 1977: 78), se pravi, vso genezo literarnega teksta, ne pa zgolj njene tekstualne sledi.

Medtem ko je imitacija npr. *postopek* s končnim 'rezultatom', ki ga je mogoče opisati, pa je vpliv proces, ki formira substanco za literarni izraz, nima pa imitaciji primerljivega, 'stalnega' tekstualnega ustreznika (Cioranescu 1966: 920). Vpliv hočeš nočeš sodi v psihologijo ustvarjanja, saj seveda ni mogoče neposredno vplivanje besedila A na besedilo B (Weisstein 1968: 97).

V tem smislu bi glede na metodološki razrez literarne vede po predmetnih segmentih (Kos 1988: 8-10) pojem vpliva sodil na stran avtorja, tj. širše pojmovane biografike in literarne psihologije, morda še na stran bralca (kadar je ta tudi avtor), če bi pojem vpliva modificirali s pomočjo teorije recepcije.

J. Boening se je l. 1976 na 8. kongresu Mednarodne zveze za primerjalno književnost v premisleku o tem, kakšne implikacije imajo za raziskavo mednarodnih literarnih odnosov nekatere novejšje teorije recepcije (Jauss) in vpliva (Bloom), zavzel za 'spravo' med obema pojmomoma, ki sta bila v komparativistiki tradicionalno ločena (Goethe je npr. na Angleže vplival skozi podobo, ki jo je o njem ustvarila recepcija). Ta sprava pa je nekoliko asimetrična, saj Boening meni, da je pojem recepcija manj omejujoč od vpliva, ker pokriva raznolike odzive: od zavračanja do sprejemanja recipiranih besedil, od središčne do obrobne vloge sprejetega gradiva, od agresivnega zavračanja in revidiranja danega do njegove asimilacije, od spodbudnega do ovirajočega učinkovanja predhodnih literarnih avtoritet, od nezavednih do preračunanih odzivov na sprejeto (Boening 1980: 545-547). Tudi Bloom po Boeningu in von Stadenu s pojmom *poetic misprision* za literarnovedno rabo osvežuje vpliv ravno z usmerjanjem pozornosti na "močnega" bralca kot aktivnega dejavnika v procesu. Tako Jauss kot Bloom imata veliko skupnega, saj ponujata primerjalni književnosti drugačen model literarne komunikacije, ki ni več enosmeren, saj gre za konfrontacijo oz. recipročno interakcijo, v kateri sta tvorec in naslovnik bivalentna (n. d.: 547).

Recepcijska teorija pravzaprav reorganizira dobršen del tradicionalne komparativistike (analize odmeva, uspeha tujega avtorja, žanra, literature) in analizira vse tiste hermenevtične in sociološke okoliščine, ki formirajo kontekst za posamične vplive na avtorsko ustvarjalnost: distribucijo, branje, procesiranje književnih besedil, tj. drugotno komunikacijo o primarnih tekstih v kritiki, znanosti, šolstvu, publicistiki.

Kadarkoli pa govorimo o literarnih *besedilih*, bi se pri njihovi razlagi morali pojmu vpliv odpovedati in ga nadomestiti z bolj profiliranimi kategorijami medbesedilnosti (pojmovane kot citiranje, transformiranje ali vzpostavljanje relacij). Te namreč povejo na teoretsko razviden in dodelan način tisto, kar lahko v terminih vplivoslovja le mengeno, s prispodobami nakazujemo (Izrazi tipa: "B je preoblikoval vpliv A za svojo rabo", "B je asimiliral A" ipd.). D. Durišin, ki v literarno komparativistiko vključuje raziskovanje tipoloških afinitet in genetskih (kontaktnih)

medliterarnih odnosov, deli stike na zunanje, neposredne in posredne (v tem pač sledi tradicionalni primerjalni književnosti) ter notranje, besedilne; slednje pa kot oblike recepcije-kreacije razčlenjuje ravno s pomočjo kategorij, ki razvidno opisujejo vlogo prevzetega gradiva v novih strukturah in vrednostno perspektivo nanj, in z uporabo integracijskih oz. diferenciacijskih medbesedilnih oblik in žanrov (aluzije, izposoje, imitacije, filiacije, plagiat, adaptacije, prevodi; literarne polemike, parodije, travestije). Pojem vpliv mu je ravno zaradi kreativnega odnosa naslovnika-pisca do svojega predhodnika — tj. zaradi naslovnikove pomenotvorne izbirne dejavnosti, transformacij privzetih prvin v novem besedilnem in literarno-kulturnem sistemu — dandanes že nezadosten (1984: 159–178).

Celo dedič francoske komparativistične tradicije Y. Chevreil je v priročnem uvodu v primerjalno književnost prišel do spoznanja, da je komparativistiki, ki doslej ni imela svoje celovite teorije teksta, še najustreznejši ravno pojem interteksta; poleg teorema o tem, da mnogo besedil obstaja relacionalno (npr. prevod), pa ji je primeren tudi recepcijski vidik: besedilo ne obstaja, dokler ni zares dostopno branju, zato je za primerjalno književnost značilna prav pozornost za materialne nosilce besedil, za njihovo prenašanje (Chevreil 1989: 100).

3.2 Retorizacija vpliva in medsubjektivnosti v obzorju poststrukturalizma. Če ne gremo po prej nakazani poti (odstranitev vpliva iz središča primerjalne književnosti), ki je širša in lažja, kar zadeva običajne postopke znanstvene verifikacije, in pristanemo na poststrukturalistično argumentacijo o razmerju med subjektom, zavestjo in besedilom, pa si je treba utirati težavnejšo, bolj teoretsko in za zdaj (v komparativistiki) manj uporabno pot.

Takšno argumentacijo prepričljivo razvija npr. J. Hillis Miller, ki — sledeč Derridajevemu branju Husserla, *implicite* pa tudi Lacanu — v svojem podrobnem razstavljanju tropologije 5. knjige Wordsworthovega *Preludija* pokaže, da zavest (sanje, spomin, imaginacija, bralni procesi) glede na pisavo ni primarna, ker se sama vzpostavlja in razstavlja z njo — kot igra soodnosov med znaki in kot njihova interpretacija, kot odprt proces semioze, nenehnega vzpostavljanja razlik (Hillis Miller 1981: 244–265).

Če torej sprejmemo ta poststrukturalistični preobrat privajenih temporalnih logičnih sosledij, se moramo pač zavedati, da pri razmerju med subjektom, njegovo zavestjo in tekstom ni več mogoče govoriti niti o "ontološki razpoki" v Guillénovem smislu niti o tem, da kreativna ideja, oblikovana pod vplivom, predhaja tekstu, da bi v njem puščala le sledove, ki z njo niso kontinuitetno povezani, kot je mislil Guillén.

Ker je subjekt sam tekstualiziran, je treba vpliv — če nočemo zabresti v psihologizem — retorizirati, ga predstaviti kot psihično delo, oblikovano s prenosi, premestitvami, zamenjavami. Vpliv torej lahko preinterpretiramo z intertekstualnimi figurami in žanri tudi v območju zavesti, subjekta, ne le 'zunaj' njega, v območju besedil. V tej luči se nam vpliv kaže kot vrsta medbesedilnih tropoloških premestitev, ki sprejeto tekstualno bazo uporabljajo za željeni, iskani in/ali najdeni, ponujajoči se *ready-made* interpretant subjekta pisave, za artikulacijo identitete pisca kot pisca, za — barthesovsko rečeno — proces redistribucije že obstoječega jezika.

Pogled na vpliv kot razčlenjen tropološki proces, s katerim si pisec oblikuje svojo literarno identiteto, je odprla vrsta spisov Harolda Blooma: *The anxiety of influence* (1973), *A map of misreading* (1975), *Poetry and repression* (1976) idr. Ti so v novejšem času brez dvoma najodmevnejši poskus, da bi pojem vpliva — kot izvorno pozitivističnega

orodja — prilagodili poststrukturalistični tehnologiji. Z njimi je Bloom poleg tega v proučevanje filiacijskih razmerij med preteklimi in sedanjimi avtorji/besedili, ki je imelo konservativno kulturno funkcijo (utrjevanje tradicij kot kontinuitet v imitiranju kanoničnih del), vnesel naboj diskontinuitete, napete dialektike, intelektualnega revizionizma (Renza 1990: 186–188).

V njih je ta valeski teoretski zvezdnik z dokaj pesniško, vizionarsko, esejistično govorico skušal pri opredeljevanju postrazsvetljenjskega "strahu pred vplivom" in samih mehanizmov vplivanja (v branju in pisanju) spojiti psihološko, celo psihoanalitično izrazje z retorično terminologijo: vzgibe psihološke obrambe, s katerimi mladi pesnik postopoma oblikuje svojo pesniško identiteto in si osvaja lasten imaginacijski prostor izpod očetovskega bremena predhodnih velikih pesnikov, spaja Bloom z repertoarjem retoričnih tropov in "revizionističnih razmerij" kot tekstualnih oz. intertekstualnih, interpretacijskih kategorij.

Tako je ravnanje formirajočega se pesnika vpeto v "dialektiko revizionizma" vplivnih predhodnikov, v tričlensko shemo branja-pisanja pod vplivom in zoper njega (omejevanje, nadomeščanje, reprezentacija). Ta shema uravnava tako podobe njegove pesmi kot retorične trope, s katerimi kasnejše besedilo reformulira vplivajoči tok podob, ga omejuje, mu jemlje težo, globino, smiselnost, nato pa dopolnjuje, si ga prisvaja — tako, da je končno videti a , ki je dejansko revizionistično prevzet iz T_a , kot izvorna podoba T_b , po kateri zdaj sega predhodnik (ironija, sinekdoha, metonimija, hiperbola in litota, metafora, metalepsa oz. transumpcija). Tem tropom Bloom (1976: tabela pred str. 1) vzporeja oz. prireja mehanizme psihološke obrambe, povzete večinoma iz Freudove analize ojdipovskih razmerij v družini (reakcija-formacija; obračanje proti sebi in zasuk; razveljavitev, osamitev in regresija; potlačitev; sublimacija; introjeksija in projekcija), s katerimi "močni pesnik" premaguje odpor do vpliva tako, da razveljavlja, potlači in sublimira dominantno moč simbolnih očetov, vplivajočih avtorjev, zgradi iluzijo, da je sam "spočel lastne očete" (prim. Renza 1990: 191). Revizijska razmerja, ki pojasnjujejo odnose med besedili (*clinamen*, *kenosis*, *daemonisation*, *askesis*, *apophrades*), pa so za pare teh retoričnih in psiholoških kategorij krovne oznake, ki jih včlenjajo v širšo zgodovino intelektualnega revizionizma, tj. subvertiranja in pervertiranja diskurzivnih moči in kanonov.

Strategijam reduciranja predhodnikove vizije sledijo strategije prisvajanja, sublimiranja, identifikacije; vse pa so veliko bolj kompleksne, prefinjene, dvovalentne, kot to lahko opiše tradicionalna komparativistična delitev na negativni in pozitivni vpliv (npr. Ocvirk 1936: 116; Hermerén 1975: 42). Kljub seganju v retorično orožarno, v sistem medbesedilnih tropov, pa Bloomovo slikanje literarnega vpliva kot psihomahije, heroičnega bojišča pesnikov-subjektov, kot freudovske družinske drame, ostaja še blizu "genetski zablodi" (Renza 1990: 192), intersubjektivnemu dualizmu. Vrh tega ne upošteva pomembnega dela medbesedilnosti — konvencij, anonimnih formul, presupozicij (Culler 1976), prav tako pa prikazuje vpliv izven kulturnih, socioloških razmerij produkcije in recepcije tekstov, kot da bi šlo za "brezčasne psihične sile" (Renza, n. d.: 197).

Ravno ta razmerja pa ustvarjajo in regulirajo prisotnost, razširjenost, podobo, razumevanje in vrednotenjsko *auro* tujih avtorjev, njihovih besedil, so podlaga za 'mikrofiziko' njihove moči. Ta učinkuje na to, na kaj vplivanec naleti in/ali kaj izbere, kaj je v tem zanj in za njegovo nacionalno literaturo lahko (razvojno) relevantno, deluje na njegovo željo

— s tem, da mu nakaže, kje so njegovi primanjkljaji glede na 'vzor'; sooblikuje tudi način kreativnega odzivanja na tuje 'spodbude' in na vzpostavljane mreže znakovnih relacij tujega interpretanta z drugim literarnim in družbeno-godovinskim kontekstom.

Na takšno mrežo tekstov, diskurzov, družbene in kulturne moči se vplivanec afiliacijsko navezuje, vanjo posega, se do nje aktivno, s tekstualnimi (proti)strategijami, opredeljuje, jo preoblikuje v svojem tekstu, ki ima potencial, da 'zunanjo' mrežo, sistem, ravno s svojo afiliacijo predhodnega stanja modificira. Ne gre torej zgolj za pasivno podrejanje tradiciji, za filiacijo (prim. Said 1983: 34–35).

Bloom ponuja torej bolj inspiracijo kot dodelan teoretični model retorizacije vpliva, odpira pa obzorje nove komparativistične avanture — nekateri vidijo možnost za razširitev Bloomove teorije iz poezije na druge intertekstualne, interkulturne in celo interepohalne odnose (Boening 1980: 547).

Naj po tem razcepljenem reševanju razmerja med vplivom in medbesedilnostjo na koncu le odgovorim na uvodoma zastavljeno dilemo: vpliv in medbesedilnost — razvoj ali revolucija? Medbesedilnost je kot poteza in derivat poststrukturalistične paradigme besedila v primerjavi s pozitivističnimi implikacijami vpliva (intersubjektivnost, kavzalnost) res videti revolucionarna, kljub temu, da so pri razpravljanju o vplivih že dokaj zgodaj napovedovali nove vidike (npr. A. Gide). Toda medbesedilnost, pojmovana kot citacija ali transformacija, se lahko ujame v past, ki jo je poststrukturalizem nastavil vplivu: lahko zdrkne nazaj v subjektivizem in vzročnost.

Po drugi strani pa je mogoče vpliv — kljub revolucionarni odstranitvi s prestola primerjalne književnosti — nadgraditi razvojno, ga dopolniti in osvetliti, preinterpretirati z recepcijskim vidikom. Reformuliramo ga lahko kot obliko produktivne recepcije, se pravi kot odzivanje na predlogo v novih literarnih besedilih, v katerih je — za razliko od kritičnih in publicističnih metabesedil — manj izrecne opisnosti, več pa prenašanj in posnemanj. Za literarno vedo, ki se razumeva širše kot zgolj veda o literarnih tekstih, vpliv še ni za na smetišče zgodovine. Ker pa gre za psihološko in ne besedilno kategorijo, vpliv izpade iz središča primerjalne književnosti, kolikor ta raziskuje odnose med *besedili* različnih literatur. Vpliv je torej pojem, ki izhaja iz verjetnostnih sklepov o genezi, ustvarjanju literarnega besedila, tako da je vzročnost upravičena le na način kontrafaktualnega kondicionala. Ko pa primerjamo med sabo besedila, se namesto podrobne klasifikacije vplivov, kakršno najdemo npr. pri Ovirku, zdi primernejša raba medbesedilnih kategorij (prenos, posnetek, opis, medbesedilne oblike in žanri), prav tako dopoljenih z recepcijskimi. Oboje namreč korigirajo enostranski, emanacijski model vplivanja na račun večje pozornosti do aktivnosti vplivanca, se pravi z uveljavljanjem dialoškega, interakcijskega vzorca medliterarne komunikacije. Poleg tega so za opis odnosov med teksti teoretsko koherentnejše, razvidnejše in natančnejše.

Druga rešitev razmerja med vplivom in medbesedilnostjo pa ni niti revolucionarna niti razvojna, ampak — recimo — subverzivna: ne vpeljuje razlik med sfero subjekta in sfero teksta, ne razvršča vplivoslovja v prvo, medbesedilnosti pa v drugo območje, ampak seže z medbesedilnimi koncepcijami v samo strukturo subjekta in njegove pesniške ter občanske identitete.

¹ "Odkar se je primerjalna književnost osamosvojila kot organizirana akademska disciplina, se je povezovala z raziskavo mednarodne literarne recepcije in vpliva," pravi J. Boening (1980: 543); vpliv je središče tiste primerjalne književnosti, ki sprejema kavzalno načelo (Cioranescu 1966: 917). Zlasti v t.i. francoski šoli komparativistike (Baldensperger, Hazard, van Tieghem, Carré idr.), ki se je sicer odlikovala tudi po obravnavi izročila tem, empiričnem preučevanju posrednikov v mednarodnih književnih odnosih, sledenju ugleda, uspeha, slave oz. odmeva avtorjev in del zunaj lastnega nacionalnega prostora, je bil vpliv, pojmovan kavzalno na podlagi *rappports de fait* (Carré), vladajoči, četudi dvome vzbujajoči pojem, ki je ostal v jedru primerjalne književnosti pri večini njenih naslednikov (Block 1977: 75; prim. Kos 1978: 31-32).

Vpliv sicer skupaj s primerjanjem ne more več biti edini smisel oz. razločevalna posebnost primerjalne književnosti (zlasti ne glede na nacionalne literarne zgodovine); stroka si — tudi na Slovenskem — lastno identiteto išče z vključevanjem binarnih literarnozgodovinskih primerjav in vplivov v sisteme, se pravi v širše in višje, mednarodne cnote literarnega dogajanja (tokovi, struje, vrste, zvrsti in oblike, zakoni, strukture in procesi), ter v iskanju bistvenega in občega v bolj poudarjeni teoretični perspektivi (Kos 1978: 33-37). Celo pozitivizem je zaradi svojih še vedno romantičnih metafizičnih osnov ob vplivu že poznal tudi bolj 'holistične' koncepcije, kot je npr. Tainovo organsko pojmovanje duha narodov, goethejski sistem svetovne literature (prim. Guillén 1977: 50-55), francoska šola pa je obravnavala mednarodne tokove in "notranjo vzročno povezanost" nacionalnih literatur — npr. tudi Ocvirk v *Teoriji primerjalne literarne zgodovine* (1936: 59, 76-77).

² Takšen shematski prtkaz znanstvenih revolucij je kajpak v nevarnosti, da poenostavi dejansko kronologijo in historični razvoj pojmovanj, da tudi pri opredeljevanju razlik med intertekstualnostjo in vplivom nasede retrospektivnemu redukcionizmu, podobno kot je razpravljanje o sodobnih romanih proizvedlo 'mit' o "tradicionalnem romanu" (Miller 1985: 19-20). Razvoj pozna namreč celo vrsto anticipacij, prehitvevanj, pa tudi preostankov, uscdlin, regresij, tako da je vpeljevanje ostrih cezur med paradigmami ter antitez med njimi le stvar nazorne modclacije, zgodbotvorja teorije in zgodovine znanosti. Marsikakšno komparativistično opažanje že razmeroma zgodaj lahko diši po poststrukturalizmu ali recepcijski estetiki: G. Lanson je 15.2.1917 v *Revue des deux mondes* (1987: 4-5) npr. zapisal, da avtorji ne želijo reproducirati tuje misli ali tuje pesmi takšne, kakršne so, po čemer so podobne in vsčč narodu, iz katerega izvirajo, saj iz njih jemljejo le tisto, kar morejo uporabiti pri sebi ("ne iščemo njihovega smisla, temveč naš"). Tudi A. Gide je v svojem bruseljskem predavanju o vplivu 29.3.1900 (1987: 9) opozoril na pomembnost in odločilnost sprejemalnih dispozicij in interesov, ki odločajo o fiziognomiji vpliva, češ da je Voltaire ljubezen do razuma napravila neobčutljivega za lirizem in da njegova nerazumevanja predhodnikov sldijo v "definicijo velikega človeka". Zveni zelo podobno kot Bloomova reformulacija vpliva v nietzschejansko-freudistični koncepciji *poetic misprision*, izkrivljenega branja pesmi velikih predhodnikov, simbolnih očetov pesniške imaginacije, s katerim si novi pesniki utirajo imaginacijski prostor zase in se formirajo kot t.i. *strong poets* (1973: 7-9)! Še bližje Bloomovemu agonističnemu pojmovanju vpliva, koncepciji, ki je po besedah Geoffreya Hartmana (šele) l. 1973 vplivu vzela nedolžnost (cit. po Primeau 1977: 9), je Ocvirkova slikovita, darwinovsko-vitalistična oznaka mehanizma vplivanja, ki pa intersubjektivno bojevitost vidi med narodi, ne posamezniki: "Pojmovati jih moramo /vplive, op. MJ/ tedaj kot posebne *vitalne sile* /vse podč. MJ/, ki se dinamično izživljajo v času in prostoru. Vpliv naroda na narod se vrši večkrat po dokaj zapletenem, toda za komparativista važnem psihološkem procesu, ki ga moremo primerjati nekakšni *živaljski borbi dveh organizmov, ki skušata drug drugega nadladati, a ohraniti pri tem samolastne bistvenosti.*" (Ocvirk 1936: 113)

³ Šele kartezijanski dualizem je torej pripravil osnove za današnje pojmovanje literarnega vpliva (Bloom 1973: 26-27)

⁴ V oklepajih pušča le za primerjalno književnost ključno dejstvo — da gre pri vplivih za mednarodne literarne odnose, ne pa za filiacijske niti znotraj določene nacionalne tradicije. Toda to bistvenih mehanizmov pozitivističnega koncepta vpliva ne spremeni, saj — kot je ugotovil že R. Wellek l. 1953 v razpravi *The concept*

of comparative literature — ni nobene temeljne metodološke razlike med raziskovanjem vpliva Ibsena na Shawa in Wordswortha na Shelleya (Block 1977: 76). Tudi H. Bloom je pozneje, v sedemdesetih letih, svojo teorijo vpliva izpeljal iz soodnosov znotraj angloameriške književnosti, ne pa iz mednarodnih književnih razmerij (gl. 3.2).

ODNOSNICE

- BARTHES, Roland 1981: Theory of the text. V: Untying the text: a poststructuralist reader. Ur. R. Young. London; New York, str. 31–47.
- BLOCK, Haskell 1977: The concept of influence in comparative literature. V: Influx: essays on literary influence. Ur. R. Primeau. London; New York, str. 74–81.
- BLOOM, Harold 1973: The anxiety of influence: theory of poetry. London; Oxford; New York.
- BLOOM, Harold 1976: Poetry and repression: revisionism from Blake to Stevens. New Haven; London.
- BOENING, John 1980: Some recent theories of reception and influence: their implications for the study of international literary relations. V: Proceedings of the 8th congress of the ICLA, Budapest 1976. Stuttgart, str. 543–549.
- CHEVREL, Yves 1989: La littérature comparée. Paris.
- CIORANESCU, Alexandre 1966: Imitation et influence ou l'insuffisance de deux notions. V: Actes du IVe congrès de l'AILC, Fribourg 1964. The Hague; Paris, str. 917–921.
- CLEMEN, Wolfgang 1987: Šta je to literarni uticaj: prikazano na primerima iz engleske literature. Polja 33, št. 335, str. 11–14.
- CULLER, Jonathan 1976: Presupposition and intertextuality. Modern language notes 91, št. 6, str. 1380–1396.
- DE MAN, Paul 1979: Allegories of reading: figural language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust. New Haven; London.
- DURIŠIN, Dionyz 1984: Theory of literary comparatistics. Bratislava.
- FOUCAULT, Michel 1979: What is an author. V: Textual strategies. Ur. J. V. Harari. Methuen, str. 141–160.
- GIDE, André 1987: O uticaju u književnosti. Polja 33, št. 335, str. 8–11.
- GUILLÉN, Claudio 1982: Književnost kao sistem. Beograd.
- GUILLÉN, Claudio 1977: The aesthetics of literary influence. V: Influx (gl. Block 1977), str. 49–73.
- HASSAN, Ihab H. 1977: The problem of influence in literary history: notes towards a definition. V: Influx, str. 34–46.
- HERMERÉN, Göran 1975: Influence in art and literature. Princeton, NJ.
- HILLIS MILLER, J. 1981: The stone and the shell: the problem of poetic form in Wordsworth's Dream of the Arab. V: Untying the text (gl. Barthes 1981), str. 244–265.
- JAUSS, H. R. 1972: Paradigmawechsel in der Literaturwissenschaft. V: Methoden der deutschen Literaturwissenschaft. Ur. V. Žmegač. Frankfurt/M., str. 274–290.
- JUVAN, Marko 1985: Književne odnose v poeziji Vena Tauferja. Slavistična revija 33, št. 1, str. 51–70.
- JUVAN, Marko 1990: Imaginarni Krsta v slovenski literaturi: medbesedilnost recepcije. Ljubljana.
- KOPPEN, Erwin 1971: Hat die Vergleichende Literaturwissenschaft eine eigene Theorie? Ein Exempel: der literarische Einfluss. V: Zur Theorie der Vergleichenden Literaturwissenschaft. Ur. H. Ruediger. Berlin; New York, str. 41–64.
- KOS, Janko 1978: Teorija in praksa slovenske primerjalne književnosti. Primerjalna književnost 1, št. 1–2, str. 30–44.
- KOS, Janko 1988: Uvod v metodologijo literarne vede. Primerjalna književnost 11, št. 1, str. 1–17.
- KRISTEVA, Julia 1969: Séméiotiké: recherches pour une sémanalyse. Paris.
- LANSON, Gustave 1987: O poimanju utjecaja. Polja 33, št. 335, str. 4–5.

Jaka Škulj
PAUL DE MAN
IN POJEM
MODERNIZEM

Konceptelja
odprtosti,
ki je hkrati
eslovitost

- MILLER, Owen 1985: Intertextual identity. V: Identity of the literary text. Ur. M. J. Valdes, O. J. Miller. Toronto, str. 19-40.
- OCVIRK, Anton 1936: Teorija primerjalne literarne zgodovine. Ljubljana.
- ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka 1990: Teorija citatnosti. Zagreb.
- PRIMEAU, Roland 1977: Introduction. V: Influx, str. 3-12.
- RADOVIĆ, Miodrag 1987: "Strah" od uticaja. Polja 33, št. 335, str. 2-3.
- RENZA, Louis A. 1990: Influence. V: Critical terms for literary study. Ur. F. Lentricchia, T. McLaughlin. Chicago, str. 186-202.
- RIFFATERRE, Michael 1979: La syllepse intertextuelle. Poétique 10, str.496-501.
- SAID, Edward W. 1983: The world, the text, and the critic. Cambridge.
- TEGHEM, Philippe van 1987: Strani uticaji na francusku književnost. Polja 33, št. 335, str. 5-7.
- TRILLING, Lionel 1977: The sense of the past. V: Influx, str. 22-33.
- WEISSTEIN, Ulrich 1968: Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft. Stuttgart.
- WELLEK, René/WARREN, Austin 1974: Teorija književnosti. Beograd.
- WELLEK, René 1963: The crisis of comparative literature. V: Isti, The concepts of criticism. Ur. S. G. Nichols, jr. New Haven; London, str. 282-295.